

Д. А. Деменчук

асп.

науковий керівник: д.ю.н., проф. О. А. Чуваков

ЕКСТРЕМІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Увага дослідників до феномену екстремізму, який безпосередньо впливає на функціонування всіх сфер суспільства обумовлюється загальними протиріччями розвитку соціальної реальності. Значимість вивчення екстремізму викликається потребою пояснювати соціальні, політичні, культурні явища, що відбуваються на індивідуальному рівні.

Говорячи про соціальну спрямованість феномена екстремізму, слід звернути увагу, що в сучасну епоху подібне явище стає все більш помітним елементом суспільного життя. Більшість фахівців в цій області негативно відгукуються про екстремізм не приділяючи достатньої уваги суті проблеми.

Можливо визначити, що причини зростання екстремістських проявів, в сучасній науці зводиться до загальних висновків. Дезорієнтація громадських смаків і ідеалів, що відбувається в сучасному соціумі, служить фундаментом для симпатії до окремих екстремістських дій, а також може активізувати дрімаючі в свідомості екстремістські нахили людини. У моменти істотних потрясінь і переломів, які виникають в процесі розвитку будь-якого суспільства і пов'язаних з істотними деформаціями умов і способу життя людей, раптово утворюється вакуум цінностей, зміною матеріальних показників, неясністю життєвих перспектив і неминучим загостренням суперечностей, екстремізм стає однією з найбільш небезпечних характеристик суспільного буття.

Аналізуючи філософсько-ідеологічні джерела екстремізму, можливо дійти до висновку, що це, в першу чергу, система поглядів і деструктивних дій, що формуються під впливом екстремальних умов. Також з елементами екстремістських дій пов'язана історія людства з моменту його відокремлення

від природного середовища до створення великих соціальних утворень. Екстремізм само як крайня форма людської активності проявляється при життєдіяльності індивіда в різних групах і спільнотах.

Основні умови формування та прояви екстремізму протікають в різних його сферах – економічній, політичній, соціальній, духовній. Аналіз цих процесів допоможе з'ясувати механізм формування екстремістських проявів індивіда.

Серед передумов, які формують екстремістський тип діяльності в суспільстві з ліберальною системою економіки і влади, слід виділити

економічні, що виникають в результаті протиріч в економічній сфері;

суспільні – суспільство пануючого відчуження і є найбільш благодатною основою екстремізму; відчуження, яке визначає динаміку розвитку всього створеного людиною в сучасній реальності, носить майже загальний характер.

Слід зазначити, що людина в подібних умовах стає, як стверджував Гоббс, деяким «одушевленим автоматом» [1, с. 111], зануреним в індустріальне царство панування техніки, технологій і речей. Будучи відчуженим, людина відчуває постійний тиск з боку створеного ним, що не може, не приводити до почуття депресії, пригніченості і, як зазначав Е. Фромм, до почуття «соціальної скуки» [2, с. 21].

Нездатність реалізувати свої можливості, різниця в стартових умовах розвитку, змушує людину йти по екстремального шляху задоволення своїх потреб, що може проявлятися в деструктивних, екстремістських діях. У такій ситуації в свідомості індивіда відбувається постійна боротьба суперечливого

характеру між нереалізованими можливостями і прагненням їх реалізувати. Життєвий рівень, що залежить від фінансового доходу, а також належність до певного економічного середовища, можуть бути умовами, які формують негативні прояви і деякі соціальні стереотипи. В цьому відношенні необхідно виділити наступну групу передумов, взаємопов'язаних з економічними, які сприяють також прояву і існування екстремізму, це передумови соціального характеру.

В сучасному індустріальному суспільстві соціальні передумови формування феномену екстремізму, подібно економічних передумов, безпосереднім чином пов'язані з категорією відчуження. Найбільш точно це охарактеризував Е. Фромм: «Ставлення сучасної людини до оточуючих його індивідів, об'єднаних в різні соціальні освіти, є відносини деяких абстракцій, що використовують один одного, де кожен індивід служить деяким товаром для всіх інших» [3, с. 168]. В сучасному суспільстві людина позбавлена власної волі і переконань: його смаками, думкою, маніпулюють.

Людина занурюється в рутину повсякденності, добровільно підпорядковує себе сформованій системі, перетворюючись в численний

прошарок «середнього класу», здатного конформістські споживати пропоновану політичну продукцію, що склалася в рамках панівної системи влади. Але при цьому дана ситуація обмежує можливість індивіда реалізувати свої потреби в саморозвитку в цій сфері, а усвідомлення цього призводить до того, що процес особистісного розвитку знаходить хворобливі риси і сприяє формуванню крайніх політичних, екстремістських поглядів. А. Ф. Лазурський: «...душевні сили людини, не отримуючи певного розумного і при тому адекватного, відповідного здібностям і інтересам, проявляються всілякими збоченими способами без користі для себе і зі шкодою для оточуючих...» [4, с. 89]. Загальнокультурні передумови зачіпають діяльність людини, спрямовану на створення оптимальних умов свого існування. Конфлікт між рутиною і спробою повернутися до основних реалій характерний для всіх культур. Одна з головних задач мистецтва і релігії з моменту їх виникнення полягає в тому, щоб допомогти людині. Культура перетворюється в інструмент соціального згуртовування. Це проявляється в тому, що засоби масової комунікації гармонійно і непомітно «змішують» мистецтво, політику, релігію, філософію. Культурна сфера починає сприйматися своєрідним продовженням ринкової системи, а у сучасної людини головною рушійною силою розвитку стає потреба в обміні.

Вплив споживчих відносин на людину, строго алгоритмізований темп життя, позбавляють індивіда свободи творчого вибору, а матеріальні умови соціального буття надають на нього негативний тиск [5, с. 82].

Концептуальними ж підставами екстремізму як соціального явища, можуть виступати: 1) відчуження, що охоплює сфери життєдіяльності; 2) строго алгоритмізований темп життя; 3) стан «соціальної нудьги»; 4) неможливість реалізації потреб індивіда в творчості. Суб'єктом екстремістських дій в таких суспільствах можуть виступати як окремі індивіди, так і цілі групи організованого типу, що мають ідеологічну базу і заплановану систему дій. Об'єктом боротьби – сформовані громадські структури та інститути економічного, політичного, культурного, соціального типів. В тоталітарних та авторитарних суспільствах, що характеризуються широким і різнобічним контролем з боку державної влади над окремою людиною, екстремізм як явище приймає інші форми. Тут слід зазначити про прихований екстремізм – маніпуляцію, та про екстремізм зовнішнього характеру. Маніпуляція масовою і індивідуальною свідомістю є прихованою формою екстремізму, так як під виглядом пропаганди високих ідей відбувається загальне придушення людської активності, руйнування його творчих здібностей.

Таким чином, екстремізм як явище, засноване на насильстві, агресії і деструкції, притаманний людській діяльності і може проявлятися в соціальній

реальності. Екстремізм представляє собою не просто систему якихось дій, а є світоглядною установкою, яка формує певний набір цінностей і поглядів. Як уже зазначалося, в сучасній науці і в повсякденному житті під екстремізмом розуміють прихильність до крайніх поглядів і дій в політиці і ставлять знак рівності між поняттями «екстремізм», «патріотизм», «расизм», «націоналізм», «традиціоналізм» [6, с. 400].

Також слід зазначити, що феномени екстремізму та націоналізму, безумовно, мають загальні основи і взаємозв'язок. Явища можуть співвідноситися як загальне і часткове. Екстремістська поведінка, за певних умов, може мати націоналістичну форму. У цьому випадку велику роль відіграють, соціальні фактори розвитку суспільства, а також особистісні характеристики індивіда.

В нашій державі відбувається зміщення багатьох політичних, культурологічних та світоглядних понять: «консерватизм» і «демократизм» (ліві і праві в політичному секторі); «Лібералізм», «традиціоналізм» і «патріотизм». Багато понять сьогодні набувають діаметрально протилежне значення від чого страждає свідомість людини, особливо молоді, яка в силу нестачі власного досвіду схильна до впливу політичної кон'юнктури. Досить сказати, що в той час, як екстремізм активно проникає в масову свідомість, в Україні протягом десятиліття йшов процес дискредитації патріотизму і націоналізму.

Список використаної літератури

1. Гоббс Т. Левиафан. Москва : АСТ, 2005. 111 с.
2. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва : Аст, Хранитель, Мидгард, 2007. 624 с.
3. Фромм Э. Здоровое общество. Москва : АСТ, 2009. 539 с.
4. Лазурский А. Ф. Классификация личности : Монография. Петербург : Государственное издательство, 1921. 401 с.
5. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд. Москва : Мысль, 1994. 400 с.
6. Політологія. Енциклопедія. Київ : Publishers, 1993. 400 с.